

Naukowe badanie zjawisk gospodarczych

Perspektywa metodologiczna

redakcja naukowa **Kazimierz Kuciński**

Naukowe badanie

---

zjawisk gospodarczych

Perspektywa metodologiczna

redakcja naukowa **Kazimierz Kuciński**

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

Warszawa 2014

Recenzent
prof. dr hab. Janusz Stacewicz

Wydawca
Kamila Dołęgowska-Narloch

Redaktor prowadzący
Janina Burek

Opracowanie redakcyjne
Renata Włodek

Korekta i łamanie

www.wydawnictwojak.pl

Projekt graficzny okładki
Barbara Widlak

Zdjęcie wykorzystane na okładce
© *Creative Seed*

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

prawolubni

Szanujmy prawo i własność.
Więcej na www.legalnakultura.pl
Polska Izba Książki

© Copyright by Wolters Kluwer SA, 2014

ISBN 978-83-264-3309-2

Wydane przez:
Wolters Kluwer SA

Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. 22 535 82 00, fax 22 535 81 35
e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl
księgarnia internetowa www.profinfo.pl

... wierzył w zielone światło, w orgiastyczną przyszłość, która rok po roku umyka przed nami. Wówczas nas ominęła, ale to nieważne – jutro pobiegniemy prędeej, dalej wyrzucimy ramiona... I pewnego pięknego poranka...

F. Scott Fitzgerald, *Wielki Gatsby*

Spis treści

Wstęp.....	11
1. Istota poznania naukowego	17
<i>Kazimierz Kuciński</i>	
1.1. Funkcje nauki.....	17
1.2. Możliwości poznawcze i pragmatyczne nauki.....	22
1.3. Struktura myślowa poznania naukowego.....	25
1.4. Poznanie naukowe <i>versus</i> nienaukowe	29
1.5. Podsumowanie (<i>Jacek Woźniak</i>)	34
Bibliografia.....	35
2. Definicja nauki i jej implikacje poznawcze	36
<i>Anna Grudecka</i>	
2.1. Sposoby definiowania nauki	36
2.2. Nauka w ujęciu jej filozofii	39
2.3. Nauka w rozumieniu naukoznawstwa	42
2.4. Nauka jako system społeczno-poznawczy	45
2.5. Podział nauki na dyscypliny	48
2.6. Pragmatyczna i idealistyczna wizja nauki	50
2.7. Ekonomia w systemie nauk	53
2.8. Podsumowanie (<i>Jacek Woźniak</i>)	55
Bibliografia.....	56
3. Badanie naukowe w procesie tworzenia wiedzy	58
<i>Arkadiusz Talun</i>	
3.1. Istota i determinanty procesu tworzenia wiedzy naukowej.....	58
3.2. Przekształcanie informacji w wiedzę naukową	62
3.3. Wiedza naukowa jako synteza <i>art and science</i>	64
3.4. Implikacje poznawcze sposobów rozumienia wiedzy naukowej.....	70
3.5. Podsumowanie (<i>Jacek Woźniak</i>)	73
Bibliografia.....	74

4. Istota metody naukowej.....	75
<i>Joanna Fierla</i>	
4.1. Pojęcie metody naukowej.....	75
4.2. Cele badania naukowego a metoda naukowa.....	76
4.3. Cechy badania naukowego a metoda naukowa.....	79
4.4. Falsyfikacja jako element metody naukowej.....	82
4.5. Podsumowanie (<i>Jacek Woźniak</i>).....	86
Bibliografia.....	87
5. Rola teorii w badaniach naukowych.....	88
<i>Jacek Woźniak</i>	
5.1. Wyznaczniki teorii naukowej.....	88
5.2. Wartość poznawcza teorii naukowej.....	99
5.3. Kreowanie teorii naukowej a realizacja badania naukowego.....	106
5.4. Praktyczność teorii naukowej.....	113
5.5. Podsumowanie.....	121
Bibliografia.....	121
6. Konstruowanie i testowanie teorii w badaniach naukowych.....	124
<i>Katarzyna Obląkowska-Kubiak</i>	
6.1. Istota teorii naukowych.....	124
6.2. Przedmiot uogólnień dokonywanych w badaniach naukowych.....	127
6.3. Sposoby i cele systematyzacji twierdzeń naukowych.....	129
6.4. Zastosowania studium przypadku.....	133
6.5. Generalizacja naukowa.....	136
6.6. Podsumowanie.....	137
Bibliografia.....	138
7. Metodologia badań naukowych jako funkcja ich paradygmatu.....	140
<i>Aleksandra Falkowska</i>	
7.1. Struktura paradygmatów i ich rola w badaniach naukowych.....	140
7.2. Typologia paradygmatów badań naukowych jako funkcja koncepcji „trzech światów Poppera”.....	143
7.3. Przesłanki i konsekwencje zmiany paradygmatów badań naukowych.....	145
7.4. Źródła i istota fundamentalizmu, pluralizmu, eklektyzmu i anarchizmu metodologicznego w naukach ekonomicznych.....	149
7.5. Podsumowanie.....	153
Bibliografia.....	154
8. Metodologiczne dylematy poznawcze w naukach ekonomicznych.....	155
8.1. Istota metodologii badań naukowych (<i>Izabela Czepirska</i>).....	155
8.2. Kształtowanie świadomości metodologicznej badacza (<i>Jacek Woźniak</i>).....	159
8.3. Predyspozycje badacza (<i>Anna Rutkowska-Gurak</i>).....	178
8.4. Specyfika metodologiczna nauk ekonomicznych (<i>Izabela Czepirska</i>).....	191
8.5. Wady i zalety stosowania badań jakościowych w naukach ekonomicznych (<i>Izabela Czepirska</i>).....	194
8.6. Podsumowanie (<i>Jacek Woźniak</i>).....	200
Bibliografia.....	202

9. Dualizm metodologiczny nauk ekonomicznych.....	205
<i>Konrad Hanuszko</i>	
9.1. Naturalizm <i>versus</i> antynaturalizm w naukach ekonomicznych	205
9.2. Naturalistyczny model metodologiczny nauk ekonomicznych	207
9.3. Humanistyczny model metodologiczny nauk ekonomicznych	213
9.4. Wiedza naukowa w naturalistycznym i humanistycznym modelu metodologicznym nauk ekonomicznych.....	218
9.5. Zmodyfikowany naturalistyczny model metodologiczny nauk ekonomicznych.....	223
9.6. Deformacje metodologiczne w naukowym badaniu zjawisk gospodarczych ..	227
9.7. Podsumowanie	231
Bibliografia	234
10. Spory metodologiczne w naukach ekonomicznych.....	235
<i>Borys Stelmaszczyk</i>	
10.1. Przesłanki i istota sporu metodologicznego zwanego <i>Methodenstreit</i>	235
10.2. Spór o miejsce czynników pozaekonomicznych w naukowym badaniu gospodarki i gospodarowania	241
10.3. Spór o jednorodność nauk ekonomicznych	245
10.4. Modele determinant procesów poznawczych w naukach ekonomicznych	250
10.5. Główne kierunki metodologiczne występujące w naukowym badaniu gospodarki i gospodarowania	253
10.6. Podsumowanie (<i>Jacek Woźniak</i>)	257
Bibliografia	260
11. Struktura procesów badawczych w naukach ekonomicznych	262
<i>Katarzyna Negacz</i>	
11.1. Modele procesów badawczych.....	262
11.2. Formułowanie problemu badawczego	265
11.3. Konstruowanie teoretycznego modelu badania naukowego	269
11.4. Określanie pola prowadzonego badania naukowego	272
11.5. Dowodzenie tezy badania przez weryfikację jego hipotez.....	274
11.6. Ocena przeprowadzonego badania i zasady formułowania wniosków	275
11.7. Podstawowe błędy rozumowania występujące w badaniach naukowych	276
11.8. Podsumowanie	278
Bibliografia	280
12. Strategie badawcze stosowane w naukach ekonomicznych.....	281
<i>Marta Dobrzycka</i>	
12.1. Indukcyjna strategia badania zjawisk gospodarczych.....	282
12.2. Dedukcyjna strategia badania zjawisk gospodarczych	288
12.3. Redukcyjna i intuicyjna strategia badania zjawisk gospodarczych	292
12.4. Kryteria wyboru strategii badawczej stosowanej w badaniu zjawisk gospodarczych	296
12.5. Podsumowanie (<i>Jacek Woźniak</i>)	299
Bibliografia	300

13. Realne i formalne metody badawcze.....	302
<i>Mikołaj Łabędzki</i>	
13.1. Realne metody badania zjawisk i procesów gospodarczych	302
13.2. Formalne metody badania zjawisk i procesów gospodarczych.....	307
13.3. Integralna metoda badania zjawisk i procesów gospodarczych	317
13.4. Podsumowanie (<i>Jacek Woźniak</i>)	319
Bibliografia.....	320
14. Studium przypadku jako narzędzie badawcze	321
<i>Małgorzata Karas</i>	
14.1. Istota metody studium przypadku.....	321
14.2. Wady i zalety metody studium przypadku	322
14.3. Przesłanki stosowania studium przypadku	328
14.4. Planowanie, realizacja i weryfikacja wyników studium przypadku	332
14.5. Podsumowanie	339
Bibliografia.....	341
15. Metafory w naukowym badaniu zjawisk gospodarczych.....	343
<i>Michał Polański</i>	
15.1. Istota metafor.....	343
15.2. Metafory a przetwarzanie informacji.....	345
15.3. Sposób posługiwania się metaforą	348
15.4. Implikacje poznawcze stosowania metafor	350
15.5. Metafora jako model.....	355
15.6. Zastosowanie metafor w naukach ekonomicznych	357
15.7. Podsumowanie	361
Bibliografia.....	362
16. Etyczne i prawne aspekty naukowego badania gospodarki i gospodarowania	364
<i>Marta Dobrzycka</i>	
16.1. Etyka nauki	364
16.2. Etyka a uwarunkowania procesu badawczego	366
16.3. Dobra praktyka naukowa.....	368
16.4. Etyczne aspekty rozwoju technik informacyjnych	370
16.5. Etyczne i prawne aspekty ochrony i wykorzystywania własności intelektualnej	373
16.6. Etyka ekonomicznych badań naukowych	380
16.7. Podsumowanie (<i>Jacek Woźniak</i>)	382
Bibliografia.....	384
Zakończenie	387
Indeks	393

Wstęp

Mówi się coraz częściej, że gospodarka – rozumiana jako wytwarzanie, dystrybucja, konsumpcja i utylizacja dóbr służących zaspokajaniu ludzkich potrzeb oraz podejmowaniu decyzji o sposobie wykorzystania niezbędnych do tego środków – jest najważniejszym składnikiem współczesnego życia społecznego. Jest ona tym ważniejsza, że te potrzeby stale rosną, a konieczne do ich zaspokajania środki są ograniczone, coraz trudniej dostępne, a niekiedy w ogóle zdają się kurczyć. Nic więc dziwnego, że gospodarka i gospodarowanie, we wszystkich ich wymiarach i przejawach, są przedmiotem coraz bardziej wnikliwego zainteresowania rozwijających się dynamicznie nauk ekonomicznych, a także innych dziedzin nauk społecznych i humanistycznych.

Badania te są podejmowane w celu wyjaśnienia natury zjawisk gospodarczych i wykrycia rządzących nimi reguł. Dążą do zrozumienia mechanizmów funkcjonowania i rozwoju podmiotów gospodarczych oraz gospodarek narodowych. Starają się uchwycić uwarunkowania i implikacje kulturowe, społeczne, polityczne oraz ekologiczne procesów gospodarczych. Zmierzają do tego, by wiedzieć możliwie jak najwięcej o gospodarce, a wszystko po to, aby zarządzać nią w sposób pozwalający na realizację celów, jakim służy, zarazem zaś zapewnić ich zrównoważone i trwałe spełnianie w warunkach postępującej globalizacji i glokalizacji życia społecznego.

Nie każde jednak badanie zjawisk gospodarczych ma charakter naukowy. Często jest to po prostu ekspertyza, której cel sprowadza się jedynie do rozwiązania konkretnego problemu pojawiającego się w funkcjonowaniu gospodarstwa domowego, przedsiębiorstwa czy gospodarki narodowej. Choć nawet jeśli sięga do istniejącej naukowej wiedzy o zjawiskach gospodarczych i wykorzystuje naukowe narzędzia badawcze, to nie jest naukowym badaniem gospodarki i gospodarowania, bo nie stawia sobie celów poznawczych i nie dąży do formułowania uogólnień. Nawet jeśli sięga do teorii, to nie zmierza do jej tworzenia ani weryfikacji.

Aby nadać naukowy charakter studiom prowadzonym nad zjawiskami lub podmiotami gospodarczymi, trzeba mieć świadomość tego, czym jest nauka i co

nią jest, a co niewątpliwie nie. Trzeba zdawać sobie sprawę z wielości definicji nauki i dostrzegać ich konsekwencje poznawcze, o czym traktuje drugi rozdział niniejszej książki. Trzeba rozumieć, na czym polega istota poznania naukowego, potrafić je odróżnić od nienaukowego i wiedzieć, co należy uczynić, by mogły być spełnione wszystkie funkcje tego poznania (rozdz. 1).

Aby było to możliwe, konieczna jest świadomość procesowego charakteru tworzenia wiedzy naukowej poprzez badanie praktyki gospodarczej oraz znajomość zasad przekształcania informacji o gospodarce i gospodarowaniu w naukową wiedzę o tej sferze ludzkiej aktywności społecznej (rozdz. 3). Nie jest to bynajmniej łatwe w odniesieniu do gospodarki i gospodarowania, ponieważ, z jednej strony, wymaga odróżniania sztuki prowadzenia działalności gospodarczej i zarządzania gospodarką od naukowej wiedzy o gospodarce, a z drugiej – łączenia tej wiedzy ze sztuką jej tworzenia.

Tworzenie nowej naukowej wiedzy o gospodarce i gospodarowaniu oraz weryfikowanie prawdziwości tej, która już istnieje, jest niemożliwe bez znajomości praktyki gospodarczej i teorii opisujących jej mechanizmy oraz występujące w tej praktyce prawidłowości. Łączenie tych dwóch wątków wymaga nie lada kompetencji warsztatowych, jakie daje znajomość metodologii badań naukowych i wynikająca z niej zdolność do rozumienia tego, czym jest metoda naukowa oraz jak należy ją stosować (rozdz. 4). Wymaga także posiadania umiejętności abstrakcyjnego myślenia o badanej rzeczywistości gospodarczej. Aby dostrzec, jaka ona jest, trzeba ją sobie najpierw wyobrazić, co z kolei jest nie tylko kwestią talentu, lecz przede wszystkim znajomości teorii i prawidłowego rozumienia jej sensu (rozdz. 5).

Teoria jest bowiem celem tworzenia wiedzy naukowej, a zarazem narzędziem, bez którego nie sposób jej tworzyć. Stanowi punkt wyjścia do badania naukowego i jego zwieńczenie, a zarazem jego istotę (rozdz. 6). Teorią staje się uogólniona empiria, ale nie można tej empirii generalizować, a nawet doświadczyć, tak by można było to doświadczenie poprawnie uogólnić, jeśli nie zna się teorii i nie wykorzystuje jej w procesie poznania uniwersalnych prawd o gospodarce, jej mechanizmach i rządzących nią regułach. Teoria jest w tym procesie sprzężona zwrotnie z praktyką gospodarczą i na tym zasadza się istota twierdzenia, że jest i musi być praktyczna, bo tylko wtedy ma sens zarówno ona sama, jak i proces jej tworzenia oraz weryfikacji.

Teorie opisujące gospodarkę i gospodarowanie nie są jednak praktyczne w sensie gotowej recepty (rekomendacji) określającej procedury działania. Są uznawane za praktyczne, ponieważ na podstawie uogólnionej empirycznej wiedzy o gospodarce dostarczają narzędzi pozwalających na tworzenie strategii i taktyki praktycznego działania w sferze gospodarki. Są tworzone nie po to, a w każdym razie nie tylko po to, aby wiedzieć, na jakich ogólnych zasadach funkcjonuje i rozwija się gospodarka, lecz przede wszystkim po to, by jej rozwój

i funkcjonowanie uczynić doskonalszym, bardziej sprawnym i ekonomicznie efektywnym.

Tworzenie tych teorii i prowadzenie badań pozwalających na ich tworzenie lub testowanie ich prawdziwości jest w sensie ontologicznym, epistemologicznym, a zwłaszcza metodologicznym zależne od paradygmatów aktualnie obowiązujących w danej dziedzinie i dyscyplinie nauki, a także w danej specjalizacji naukowej. Jako że każde konkretne badanie naukowe jest zawsze prowadzone w pewnej społeczności badaczy zajmujących się określonymi zagadnieniami, musi być realizowane zgodnie z przyjętymi przez tę społeczność podstawowymi, ogólnymi twierdzeniami odnoszącymi się do tego, co należy badać, jak i po co (rozdz. 7). Chociaż syndromatyczność przedmiotu badań prowadzonych na gruncie nauk ekonomicznych sprawia, że są one pluralistyczne w sensie metodologicznym, to bezpieczeństwo procesowe nakazuje, by prowadzić je zgodnie z obowiązującym paradygmatem, a nie wbrew niemu. Można to robić, jeśli badacz jest gotów ryzykować ewentualne deformacje metodologiczne bądź ma przeświadczenie o tym, że obowiązujący paradygmat nie przystaje do ewoluującej rzeczywistości gospodarczej, i zamierza być pionierem jego zmiany, doświadczającym na ogół środowiskowego ostracyzmu, ale czasem także akceptacji i powszechnego uznania.

Być – jako badacz – w zgodzie z paradygmatem obowiązującym w środowisku danych zagadnień czy nie być, narażając się na środowiskowy ostracyzm, ale mając nadzieję na to, że zobaczy się coś, czego inni nie widzieli, choć na to patrzyli, to jeden z kluczowych dylematów metodologicznych w nauce w ogóle, a w naukach ekonomicznych w szczególności ze względu na niestabilność obowiązujących tu paradygmatów. Tych dylematów jest zresztą więcej (rozdz. 8), a ich rozstrzygnięcie wymaga od badacza pełnej świadomości metodologii tych nauk i procesu jej formowania się. Badacz zjawisk gospodarczych musi bowiem wiedzieć, dlaczego dokonuje określonych rozstrzygnięć stojących przed nim dylematów metodologicznych, a zwłaszcza dlaczego wybiera ilościowe metody badawcze bądź preferuje ujęcia jakościowe, dlaczego decyduje się na studiowanie pojedynczych przypadków, zamiast badać ich wieloelementowe zbiory, dlaczego uwzględnia w badaniu wątki aksjologiczne albo wręcz się od nich odżegnuje, dlaczego sprowadza badanie jedynie do opisu gospodarki w danym miejscu i czasie, rezygnując z dokonywania uogólnień zmierzających do konstruowania uniwersalnych teorii.

Te dylematy wynikają ze słabości paradygmatycznej nauk ekonomicznych, z ich metodologicznego pluralizmu i dualizmu (rozdz. 9), jak również z nierozstrzygniętych sporów o historyczny (idiograficzny) bądź teoretyczny (nomotetyczny), a także idiomodyficzny (gdy podmiot badania, czyli badacz badający dany przedmiot, dane zagadnienie lub zjawisko zmieniają się same w sensie intelektualnym w trakcie prowadzonego badania albo w jego następstwie)

charakter tych nauk, o miejsce, jakie w tych naukach zajmują aksjologiczne determinanty procesów gospodarczych i aksjologiczne pryzmaty, przez które się na nie patrzy, o zasadność dezagregacji tych nauk i jej implikacje poznawcze, o determinanty procesów poznawczych dokonywanych na gruncie tych nauk (rozdz. 10).

Uporawszy się z tymi problemami, badacz analizujący naukowo zjawiska gospodarcze może przystąpić do właściwej pracy badawczej, realizując ją zgodnie ze strukturą stosowanych w naukach ekonomicznych procesów poznawczych (rozdz. 11), przy czym musi się zdecydować, czy – zważywszy na przedmiot i cel badania – będzie je analizował według indukcyjnej, dedukcyjnej czy redukcyjnej strategii badawczej (rozdz. 12), stosując realne, formalne lub integralne metody badawcze (rozdz. 13). Musi też ustalić, czy w związku z podjętym problemem badawczym bardziej zasadne i poznawczo efektywne okażą się kameralne metody badawcze czy raczej należy posłużyć się metodą badań terenowych, dotykając żywej tkanki gospodarki, a nawet przeprowadzając wnikliwe studium konkretnych przypadków (rozdz. 14). Dokonując analizy zebranego materiału empirycznego, a potem podejmując próbę syntezy wynikających z niej wniosków, może szukać inspiracji heurystycznej, operacyjnej bądź retorycznej, nie tylko w teoriach ekonomicznych, ale także w metaforach procesów gospodarczych i metod ich badania (rozdz. 15).

Musi jednak przy tym pamiętać o etycznych i prawnych uwarunkowaniach procesów badawczych (rozdz. 16) oraz o tym, że nauka, którą tworzy, może być albo bardzo dobra, albo nie jest w istocie nauką. To, czy nią jest, zależy w dużej mierze od tego, jakim człowiekiem jest sam badacz i jak podchodzi do pracy badawczej, którą podejmuje i prowadzi, wnosząc wkład do nauki, a zarazem rozwijając swoją osobowość i intelekt.

Istota i specyfika tego formującego i doskonalącego badacza procesu poznawania prawdy o zjawiskach gospodarczych oraz wnoszenia poprzez ich badanie wkładu do naukowej wiedzy o gospodarce i gospodarowaniu była przedmiotem cyklu wykładów poświęconych metodologii badań naukowych, wygłoszonych przeze mnie w semestrze zimowym roku akademickiego 2012/2013 dla słuchaczy pierwszego roku stacjonarnych studiów doktoranckich w Szkole Głównej Handlowej w Warszawie. Grupa słuchaczy tego kursu postanowiła przygotować rozwinięty, autorski zapis tych wykładów. By nie pogubiły się niektóre istotne ich treści, autorskie odczytanie tego, o czym traktowały, zostało przeze mnie tu i ówdzie nieco uzupełnione i poddane redaktorskiej obróbce.

Istotnym elementem wprowadzonych zmian są rozpoczynające każdy z rozdziałów i niektóre z podrozdziałów cytaty zaczerpnięte z literatury pięknej. Wybrał je, udatnie powiązał z wcześniej przygotowanymi przez koleżanki i kolegów tekstami poszczególnych rozdziałów, a następnie spointował w pod-

sumowaniach Jacek Woźniak¹. W imieniu własnym i pozostałych autorów tego tomu serdecznie Mu dziękuję za ogromną pracę włożoną w uzupełnienie i redakcję tej książki. Dzięki Jego trudowi, kompetencjom i kunsztowi pisarskiemu udało się nam, jak sądzę, pokazać, że naukowe badanie zjawisk gospodarczych wyrasta z uniwersalnego dorobku kulturowego ludzkości i w dorobek ten się wpisuje, zarazem go tworząc.

Przywołując traktowane jako motto cytaty z literatury pięknej, staramy się dowieść, że właśnie w literaturze warto szukać drogowskazów dla naukowego badania zjawisk gospodarczych. W tym badaniu nie chodzi bowiem jedynie o to, by opisujące gospodarkę i gospodarowanie liczby przemówiły, lecz przede wszystkim o to, by przemówiły ludzkim głosem, dowodząc, że nauki ekonomiczne mają wprawdzie charakter ścisły, ale nie sposób ich uprawiać, zapominając o ich społecznym, kulturowym, a zwłaszcza etycznym kontekście. Problem nie polega na tym, czy podejmując i prowadząc działalność gospodarczą, kierować się uczuciami moralnymi, a badając tę sferę ludzkiej aktywności społecznej, uwzględniać jej kontekst etyczny i kulturowy, lecz na tym, jak to robić, by naukowa refleksja nad gospodarką i gospodarowaniem była zarazem ścisła i humanistyczna. Badając naukowo gospodarkę i gospodarowanie, analizujemy bowiem w kulturowym kontekście pewien specyficzny wytwór kultury, zarazem tę kulturę tworzący, o czym warto pamiętać, przystępując do poszukiwania prawdy o zjawiskach gospodarczych, i to niezależnie od posiadanego w tej dziedzinie dorobku oraz doświadczenia badawczego.

Kazimierz Kuciński

---

¹ Spod jego pióra, poza autorskimi rozdziałem 5 i podrozdziałem 8.2, wyszły w związku z tym także stanowiące podsumowanie odpowiednich rozdziałów podrozdziały: 1.5, 2.8, 3.5, 4.5, 8.6, 10.6, 12.5, 13.4 i 16.7. Poza tym Jacek Woźniak jest autorem ostatnich akapitów podrozdziałów: 4.1, 12.2, 15.3, 15.7 i 16.2; dwóch ostatnich akapitów w podrozdziałach: 2.6, 4.2, 6.2, 6.6, 7.5 i 14.5; trzech ostatnich akapitów w podrozdziałach: 1.4, 7.3, 9.6, 9.7, 11.8 i 12.4; czterech ostatnich akapitów w podrozdziałach: 3.3, 13.3 i 14.4 oraz ośmiu akapitów kończących podrozdział 13.2, jak również piątego akapitu podrozdziału 1.3 i czwartego akapitu podrozdziału 12.2.

1

Istota poznania naukowego¹

Kazimierz Kuciński

Tylko rzeczy oswojone nadają się do poznania – rzekł Lis. – Ludzie nie dysponują już wystarczającą ilością czasu, żeby coś poznać. Kupują gotowe wyroby u sprzedawców, a ponieważ nie ma sklepów z przyjaciółmi, ludzie już ich utracili. Jeśli pragniesz mieć przyjaciela, oswoj mnie.

Antoine de Saint-Exupéry, *Mały Książę*

1.1. Funkcje nauki

Naukę można rozumieć jako:

- czynność uczenia się lub uczenia kogoś;
- dziedzinę lub dyscyplinę wiedzy;
- zbiór założeń i rezultatów badań mających cel poznawczy;
- system czynności badawczych;
- badanie rzeczywistości zgodne z uznanymi i akceptowanymi przez środowisko jej badaczy metodami jej poznawania;
- działalność społeczną mającą na celu obiektywne i adekwatne poznanie rzeczywistości, wyrastające z konieczności jej opanowania i przekształcania zgodnie z oczekiwaniami i potrzebami człowieka;
- rezultat tej działalności, a więc stanowiący społeczno-historyczny dorobek ludzkości zasób wiedzy (system należycie uzasadnionych hipotez i twierdzeń) o przyrodzie, o człowieku, o społeczeństwie, o technice, o gospodarce i gospodarowaniu, o zjawiskach i prawidłowościach występujących w przyrodzie i społeczeństwie oraz o sposobach badania i przekształcania tej rzeczywistości;

---

¹ Por. także: K. Kuciński (red.), *Doktoranci o metodologii nauk ekonomicznych*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2007, rozdz. 2, s. 33–40.

- historycznie ukształtowaną i stale celowo, a zarazem systematycznie rozwijaną formę świadomości społecznej (samowiedzy) o przyrodzie, człowieku, społeczeństwie, gospodarce i technice oraz relacjach zachodzących między nimi.

Oznacza to, że: „Tam gdzie jakiś obszar wiedzy jest definiowany, uprawiany «publicznie», rozwijany przez pewien czas, organizowany w złożony system jasno sprecyzowanych, mających podstawowe i drugorzędne znaczenie teorii, które były lub są weryfikowane za pomocą praw logiki i przez realia wszechświata, tak iż można wytłumaczyć minione i bieżące zmiany w tym systemie oraz przewidzieć lub wywołać przyszłe zmiany, wówczas taki rodzaj wiedzy nazywamy nauką”².

Skoro wiadomo, czym jest nauka i co dla sposobu jej uprawiania wynika z różnego definiowania tego, jak człowiek tworzy, upowszechnia i wykorzystuje wiedzę o sobie i świecie, w którym żyje, to krystalizują się przyczyny (motywy), dla których to robi. Tych powodów jest kilka i to one określają funkcje nauki³.

opisowa/
deskryptywna
funkcja nauki

Naukę uprawia się przede wszystkim po to, by powiedzieć, jacy jesteśmy i jaki jest świat, w którym żyjemy, nauki ekonomiczne zaś po to, by opisać gospodarkę w danym miejscu i czasie, pokazując, jaka ona jest, jak funkcjonuje, jak się rozwija i jakie ma po temu warunki oraz możliwe do wykorzystania zasoby czynników wzrostu. Ten opis może także dotyczyć konkretnych podmiotów gospodarczych oraz warunków podejmowania i prowadzenia przez nie działalności gospodarczej. W ten sposób jest realizowana **opisowa funkcja nauki**, nazywana też **deskryptywną**.

W przeszłości ta funkcja była uznawana za podstawową, co przekładało się na naukowe badanie zjawisk gospodarczych w taki sposób, że wystarczyło opisać jedno z nich w danym miejscu i czasie, by można było zostać uznanym za osobę godną stopnia doktora nauk ekonomicznych. Współcześnie uważa się, że jest to zupełnie niewystarczające, bo ważniejsze od opisanie zjawiska jest jego wyjaśnienie oraz wskazanie na jego przyczyny, uwarunkowania i implikacje. Problem w naukach ekonomicznych polega bowiem na tym, że koncentrując się jedynie na deskryptywnej funkcji poznania naukowego, w istocie rzeczy pokazujemy gospodarkę nie taką, jaka ona jest, lecz taką, jaką była w momencie badania, ponieważ mamy do czynienia z niezwykle dynamicznym przedmiotem badania. Stąd pojawia się zarzut, że uprawiane deskryptywnie

² L. Gulick, *Management is a science*, „The Academy of Management Journal” 1965, vol. 8, nr 1, s.10, za: B. Brycz, T. Dudycz, *Zarządzanie jako przedmiot badań*, „Kwartalnik Nauk o Przedsiębiorstwie” 2010, nr 2(15), s. 27.

³ Por. B. Brycz, T. Dudycz, *op. cit.*, s. 27–111. Por. także J. Brzeziński, *Metodologia badań psychologicznych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1996, s. 33.

naukowe badania zjawisk gospodarczych mają w rzeczywistości charakter swego rodzaju studiów nad historią gospodarczą.

Nie znaczy to jednak, że ta funkcja nauki jest nieistotna i niepotrzebna. Odgrywa ona niezwykle ważną rolę w naukowym badaniu gospodarki i gospodarowania, ponieważ służy tworzeniu bazy empirycznej badania, bez której nie sposób powiedzieć coś istotnego o naturze gospodarki, jej mechanizmach i rządzących nią prawidłowościach, a więc funkcja ta wspomaga zrealizowanie **funkcji wyjaśniającej (eksplanacyjnej)** nauki. Ta funkcja z kolei bywa niekiedy uważana za podstawową, w nauce bowiem nie chodzi jedynie o to, by wiernie i dogłębnie opisać rzeczywistość gospodarczą, choć ten opis jest bardzo potrzebny, a czasem trudny do realizacji, ale przede wszystkim o to, by wyjaśnić, dlaczego jest taka, jaką ją widzimy, od czego zależy jej kształt i funkcjonowanie oraz co warunkuje możliwości jej rozwoju.

wyjaśniająca/
eksplanacyjna
funkcja nauki

Prawdę mówiąc, o ten rozwój w badaniu zjawisk i podmiotów gospodarczych właśnie przede wszystkim chodzi. W istocie rzeczy jeśli badamy gospodarkę i podmioty gospodarcze, to dążymy nie tyle do identyfikacji zasad ich dotychczasowego funkcjonowania, ile do ustalenia prawidłowości i uwarunkowań pozwalających na przewidzenie, jak będą przebiegały w przyszłości badane zjawiska ekonomiczne bądź jak będą funkcjonowały badane podmioty gospodarcze. Można zatem powiedzieć, że kluczowa w naukowym badaniu zjawisk i/lub podmiotów gospodarczych jest jego **funkcja prognostyczna (predykcyjna)**.

prognostyczna/
predykcyjna funkcja
nauki

Nie chodzi przy tym o to, by mówić, jaka ma być gospodarka i jak mają funkcjonować działające w jej ramach podmioty gospodarcze, lecz o to, by przewidzieć, jakie będą, skoro były, jakie były, i są, jakie są, mając określone mechanizmy funkcjonowania i specyficzne układy uwarunkowań oraz charakteryzując się zidentyfikowanymi w badaniu prawidłowościami rozwojowymi. Jest to zatem swego rodzaju rzutowanie (ekstrapolacja) przeszłości i teraźniejszości gospodarki w przyszłość, przy czym uzupełnione o refleksję dotyczącą tego, co należy uczynić, aby nie wydarzyło się w badanym fragmencie rzeczywistości gospodarczej to, ku czemu zdaje się zmierzać, jak również ewentualnie tego, co należy zrobić, by właśnie osiągnąć taki bądź inny pożądaný stan ze względu na podejmowane cele gospodarowania i warunki, w których przyjdzie je realizować.

Zgodnie z jednym z podstawowych kanonów naukowego badania gospodarki i gospodarowania⁴ ta refleksja powinna być prowadzona w konwencji analizy **kosztów alternatywnych**, pokazując z jednej strony, co się zyska,

konwencja
analizy kosztów
alternatywnych

⁴ Por. H.G. Adamkiewicz-Drwiłło, *Współczesna metodologia nauk ekonomicznych*, Dom Organizatora, Toruń 2008, s. 218–223.

Książka wprowadza w problematykę metodologiczną naukowego badania zjawisk i podmiotów gospodarczych. Pokazuje, czym jest nauka, jakie ma funkcje i jak powinna być uprawiana. Autorzy tłumaczą, na czym polega różnica między potoczną a naukową wiedzą ekonomiczną, a także wskazują, czym różnią się ekspertyzy gospodarcze od naukowego badania gospodarki i gospodarowania. Analizują m.in. takie zagadnienia jak:

- rola teorii w naukowym badaniu zjawisk i podmiotów gospodarczych,
- dylematy metodologiczne naukowego badania gospodarki i gospodarowania,
- spory metodologiczne toczone na gruncie nauk ekonomicznych i ich wpływ na badanie zjawisk i podmiotów gospodarczych,
- struktura poprawnego metodologicznie prowadzenia procesów badawczych i stosowane w nich strategie,
- wykorzystywane w tych procesach podstawowe metody badawcze i ocena ich wartości poznawczej,
- etyczne i prawne aspekty uprawiania nauki.

Publikacja jest skierowana do osób uprawiających nauki ekonomiczne na różnym poziomie zaawansowania, ale także do wszystkich zajmujących się naukowym badaniem wszelkich zjawisk społecznych. Może być traktowana jako lektura podstawowa dla słuchaczy studiów doktoranckich na uczelniach ekonomicznych i uniwersyteckich wydziałach nauk ekonomicznych oraz na uniwersyteckich i politechnicznych wydziałach zarządzania.

9 788326 433092 W01P01

Zamówienia:

infolinia 801 04 45 45, fax 22 535 80 01

zamowienia.książki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl

księgarnia internetowa: www.profinfo.pl

ISBN 978-83-264-3309-2

9 788326 433092

cena 59 zł
(w tym 5% VAT)